01/04/2019

Από τη βουλγαρική εξαρχία στο ουκρανικό αυτοκέφαλο

Μητροπολιτικό Έργο / Ι.Μ. Αρκαλοχωρίου, Καστελλίου και Βιάννου

Άρθρο του Σεβασμιώτατου Μητροπολίτη Αρκαλοχωρίου κ. Ανδρέα στην εφημερίδα Αυγή.

Με την ίδρυση της βουλγαρικής εξαρχίας (1870) ξεκίνησε η δημιουργία του βουλγαρικού έθνους – κράτους ως εκκλησιαστικής, κατ' αρχάς, οντότητας σε συγκεκριμένες επαρχίες. Οι διεργασίες όμως της βουλγαρικής εθνογένεσης ξεκινούν περί τις αρχές του 19ου αιώνα, με τη διαμόρφωση μιας ηγέτιδας γενιάς πεπαιδευμένων κληρικών και λαϊκών ενισχυομένων οικονομικά από τους ομογενείς τους εμποροπραματευτάδες. Πολλοί από την ελίτ αυτή είχαν φοιτήσει στα σχολεία του ελληνισμού της Κωνσταντινούπολης και των αστικών κέντρων που ίδρυε το Οικουμενικό Πατριαρχείο. Γι' αυτό και αρκετοί ήταν δίγλωσσοι ή πολύγλωσσοι. Το φιρμάνι του σουλτάνου Αμπντούλ Αζίζ (1870) έδινε τη δυνατότητα ένταξης στην Εξαρχία περιοχών όπου οι ορθόδοξοι πληθυσμοί θα το ζητούσαν κατά τα 2/3, με συνέπεια τις βιαιοπραγίες στο Μακεδονικό Αγώνα (1901-1904). Οι όροι πατριαρχικός και εξαρχικός νοηματοδοτούνται εθνικά: πατριαρχικός = Έλληνας, εξαρχικός = Βούλγαρος. Σύνολη η εξέλιξη του βουλγαρικού εγχειρήματος

καθοδηγείται, θεωρητικά και οικονομικά, από τη Ρωσία και τον πανσλαβισμό, με κορυφαίο επίτευγμα τη Μεγάλη Βουλγαρία, που περιελάμβανε την ελληνική Μακεδονία, εκτός Θεσσαλονίκης και Χαλκιδικής, αλλά και τη σημερινή Βόρεια Μακεδονία, όπως όριζε η Συνθήκη του Αγίου Στεφάνου (1878), την οποία ακύρωσε η Συνθήκη του Βερολίνου (1878).

Στην Κωνσταντινούπολη συνήλθε το 1872 σύνοδος η οποία καταδίκασε τον εθνοφυλετισμό και την εξαρχία. Η καταδίκη της εξαρχίας διά του εθνοφυλετισμού ενδυνάμωνε τις εθνικές ταυτότητες των βαλκανικών κρατών, οι ελίτ των οποίων προέτασσαν της Εκκλησίας το έθνος.

Η ενότητα του ορθόδοξου κόσμου

Ο μητροπολίτης Αγχιάλου Βασίλειος, σχολάρχης της Θεολογικής Σχολής της Χάλκης, προκειμένου να συμβάλει στην επούλωση του βουλγαρικού σχίσματος, συνέγραψε το 1874 «πραγματεία περί του κύρους της χειροτονίας κληρικών υπό επισκόπου καθηρημένου και σχισματικού χειροτονηθέντων», που εξέδωσε το 1887 ως μητροπολίτης Σμύρνης. Η συγγραφή και η έκδοση της πραγματείας του Βασιλείου διακονούσε έναν βαθύτατα εκκλησιαστικό σκοπό, την ενότητα του ορθόδοξου κόσμου. Ο Βασίλειος τεκμηριώνει αγιοπατερικά την κανονικότητα των χειροτονιών που είχαν γίνει από την εξαρχία.

Η μακροημέρευση του σχίσματος ανησυχούσε το Οικουμενικό Πατριαρχείο και ευρύτερα την πρεσβυγενή Ορθοδοξία.

Ο Βασίλειος, σύμφωνα με προξενική έκθεση του 1900 «Σλαύος στο γένος και το φρόνημα», γεννημένος στη Ζαγοριτσάνη Καστοριάς, σχολάρχης της Χάλκης, μητροπολίτης Αγχιάλου (1865-1884) και Σμύρνης (1884-1910), εντάσσεται με τη γέννησή του ως ορθόδοξος στην πυραμίδα της εθναρχούσας Εκκλησίας, στο ορθόδοξο μιλέτι των Ρωμιών, με κεφαλή τον Οικουμενικό Πατριάρχη. Όπως πολλοί άλλοι Ρωμιοί του ορθόδοξου μιλετιού, σλαβόφωνοι, αρβανιτόφωνοι, βλαχόφωνοι, τουρκόφωνοι, σπουδάζει στα σχολεία του ελληνισμού της Εθναρχούσας Εκκλησίας. Με την «πραγματεία» του, την εμπνευσμένη και από την αγιοπνευματική βιοτή του, αποφαίνεται για την κανονικότητα των χειροτονιών από καθηρημένους και σχισματικούς επισκόπους και ανοίγει τον δρόμο για την άρση του σχίσματος της βουλγαρικής εξαρχίας, ώστε να μην προστεθεί στον εθνοφυλετικό φανατισμό των Βούλγαρων η αντιπαλότητα του εκκλησιαστικού σχίσματος, όπως εκδηλώθηκε στις αιματηρές συγκρούσεις του Μακεδονικού Αγώνα (1901-1904) και στη βουλγαρική κατοχή της ελληνικής Μακεδονίας στο Β’ Παγκόσμιο Πόλεμο.

Η αντιπαλότητα Μόσχας – Κιέβου

Η Ρωσία, ενώ από τα μέσα του 19ου αιώνα, με το σχίσμα της βουλγαρικής

εξαρχίας από το Οικουμενικό Πατριαρχείο, προώθησε τη συγκρότηση του βουλγαρικού έθνους – κράτους, στον 20ό και τον 21ο αιώνα για στην Ουκρανία κινείται σε αντίστροφη τροχιά. Κατέστειλε τους αγώνες των Ουκρανών για εθνική ανεξαρτησία κατά τους δύο Παγκόσμιους Πολέμους, η δε Σοβιετική Ένωση με τη δημιουργία της συμπεριέλαβε στην ομοσπονδία της την Ουκρανία. Όμως, τα θύματα από τους ουκρανικούς λιμούς, περί τα πέντε εκατομμύρια στα 1918-1922 και περί τα έξι εκατομμύρια στα 1932-1933, ενίσχυσαν και σφυρηλάτησαν την αντιπαλότητα Μόσχας-Κιέβου. Η εθνική ταυτότητα και συνείδηση της Ουκρανίας ενδυναμώθηκε και εδραιώθηκε από αυτούς τους λιμούς, ιδιαίτερα από τον δεύτερο. Τούτο είναι αδιαμφισβήτητο, ακόμη και από όσους υιοθετούν τις πλέον αθωωτικές αιτιολογίες της ρωσικής πλευράς για τον λιμό των εκατομμυρίων θυμάτων της σταλινικής εποχής.

Μετά τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης

Η διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης επέφερε και την εκκλησιαστική κρίση στην Ουκρανία. Από το 1991, έτος ανεξαρτησίας της Ουκρανίας, έως το 2018 το Οικουμενικό Πατριαρχείο προσδοκούσε από το Πατριαρχείο Μόσχας, της μετασοβιετικής εποχής, να βοηθήσει στην επίλυση του εκκλησιαστικού σχίσματος της χώρας. Τελικά, ο Κωνσταντινουπόλεως, με δυσεύρετη διάκριση (είναι χαρακτηριστικό ότι κάλεσε εγγράφως τον μητροπολίτη Ονούφριο να συμμετάσχει στη σύνοδο της Ιεραρχίας της Εκκλησίας της Ουκρανίας το 2018, αλλά και να είναι υποψήφιος προκειμένου να εκλεγεί πρόεδρός της) και εν μέσω επανειλημμένων εκκλήσεων και αιτήματων από τους θεσμικούς εκπροσώπους του ουκρανικού λαού, προχώρησε στο αυτονόητο. Παραχώρησε εκ των κανονικών εδαφικών του δικαιοδοσιών ένα ακόμη αυτοκέφαλο, όπως έπραξε με όλα τα έθνη-κράτη των Βαλκανίων.

Η άρση του βουλγαρικού σχίσματος έγινε το 1945, με την επίδοση του τόμου της αυτοκεφαλίας στην Εκκλησία της Βουλγαρίας από τον Πατριάρχη Βενιαμίν. Το 1961 ο Πατριάρχης Αθηναγόρας εξύψωσε τη βουλγαρική Εκκλησία σε Πατριαρχείο. Ωστόσο, η μακροημέρευση του βουλγαρικού σχίσματος πλεόνασε τα δεινά των Ελλήνων και της Ελλάδας στον Μακεδονικό Αγώνα και στη βουλγαρική κατοχή της ελληνικής Μακεδονίας στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Τότε, το Οικουμενικό Πατριαρχείο ενήργησε ώστε, το συντομότερο, να λάβει τέλος το σχίσμα. Σήμερα, ως η αρμόδια και πρωτεύθυνη για την ενότητα των ορθοδόξων Εκκλησία, μεριμνά και αναμένει την αναγνώριση του αυτοκέφαλου της Ουκρανίας. Η πρεσβυγενής Ορθοδοξία, τα Πατριαρχεία Αλεξανδρείας, Ιεροσολύμων και Αντιοχείας και η Αρχιεπισκοπή της Κύπρου έχουν τον πρώτο λόγο. Η «πραγματεία» του Αγχιάλου Βασιλείου και οι μελέτες καθηγητών και επαϊόντων επιλύουν εκκλησιολογικά και κανονικά το ζήτημα. Η μία, αγία, καθολική και αποστολική Εκκλησία, με προσευχητική αγωνία για την ενότητά της, προσδοκά την

αναγνώριση της αυτοκέφαλης Εκκλησίας της Ουκρανίας.